

quoddam mutari, sed egregie falsus est Averrois; qui hoc idem trans-
tulit ad causam universalem totius entis.

En quomodo S. Thomas scite coarguit Commentatorem: « Ex
hac Aristotelis probatione occasionem sumpsit Averrois loquendi
contra id quod secundum fidem de creatione tenemus. Si enim fieri,
quoddam mutari est; omnis autem mutatio requirit subiectum, ut
hic Aristoteles probat, necesse est ut omne quod fit, fiat ex aliquo
subiecto; non ergo possibile est ut aliquid fiat ex nihilo... Adducit
etiam ad hoc communem opinionem omnium antiquorum Physicorum
ponentium, nihil ex nihilo fieri. Assignat autem duas causas ex quibus
reputat hanc positionem exortam, quod aliquid ex nihilo fiat. Qua-
rum prima est, quod vulgus non reputat existentia, nisi ea quae sunt
comprehensibilia visu; quia ergo vulgus videt aliquid factum visibile,
quod prius visibile non erat, reputat possibile aliquid ex nihilo fieri.
Secunda causa est, quod apud vulgus reputatur esse ex diminutione
virtutis agentis, quod indigeat materia ad agendum; quod tamen non
est ex impotentia agentis, sed ex ipsa ratione motus. Quia ergo
primum agens non habet potentiam aliquo modo defectivam, sequitur
quod non agat absque subiecto. Sed si quis recte considerat, ex si-
mili causa ipse deceptus fuit, ex qua causa nos deceptos arbitratur,
scilicet ex consideratione particularium entium. Manifestum est enim,
quod potentia activa particularis praesupponit materiam, quam agens
universaliter operatur; sicut artifex utitur materia, quam natura facit.
Ex hoc ergo quod omne particulare agens praesupponit materiam,
quam non agit, non oportet opinari, quod primum agens universale,
quod est activum totius entis, aliquid praesupponat quasi non creatum
ab ipso » (1).

Oppon. 2.º Creatio est productio entis in quantum est ens.
Atqui ens in quantum est ens nequit produci. Ergo actio creativa
repugnat.

Resp. *Dist. mai.* Creatio est productio entis in quantum est
ens, si ens sumitur pro ente particulari, quod subsistit in se et extra
intellectum, *Conc.* Si ens sumitur in communi prout subsistit in intel-
lectu, *Neg.* *Contradist. min.* et *Neg. cons.*

Explico. Cum creatio dicitur productio entis in quantum est
ens, evidenter nomen entis supponit non pro ente universali et com-
muni, quod subsistit in intellectu et praedicatur de omnibus omnino
rebus, sed pro ente particulari et subsistente quod existit in se et
extra causas. Siquidem virtus activa causae, quae aliquid producit,
terminatur ad individua subsistentia, et non ad notiones communes,
quae formaliter non subsistunt nisi in intellectu abstrahente a diffe-
rentiis quibus res distinguuntur inter se. Porro in qualibet re com-

(1) In lib. VIII *Physic.* lect. 2.

posita ex materia et forma esse per quod res illa denominatur ens,
non recipitur nisi in composito, quod vere et proprie existit. Siqui-
dem materia, quae est mera potentia, eget determinari a forma ad ali-
quam speciem entis, ad hoc ut compositum subsistat; et ideo materia
habet rationem determinabilis, et forma habet rationem determinantis.
Unde quando agens operatur ex materia praesupposita, idest per infor-
mationem, non producit totam rationem entis, quia praesupponit ens
in potentia, sed determinat ens ad aliquam speciem et ad aliquod
individuum; et ideo non dicitur producere ens prout est ens, quod
complectitur potentiam et actum. Contra si agens operatur ex nullo
praesupposito subiecto, tunc producit totam realitatem illius entis et
dicitur producere ens in quantum est ens, uti fit in creatione. Merito
ergo actio creativa notificatur per hoc quod sit productio entis in quan-
tum ens, vel productio totius entis, vel productio totius substantiae
rei, ut distinguatur ab illa effectione quae producit, vel hoc ens ex
hoc non ente, puta hominem ex non homine; vel tale ens ex tali
non ente, puta album ex non albo.

Oppon. 3.º Omne quod fit, possibile erat esse. Atqui possibi-
litas seu potentia non est nisi in aliquo subiecto. Ergo omne quod
fit, efficitur ex subiecto, et non ex nihilo.

Resp. *Dist. mai.* Omne quod fit, possibile erat esse, potentia
obiettiva et logica, *Conc.* Potentia subiectiva et reali, *Subdist.* Si
fit a causa universali, et principio totius esse, *Neg.* Si fit a causa
particulari et agente per informationem, *Conc.* *Contradist. min.*

Explico. Possibile dicitur dupliciter; quandoque enim denotat
potentiam obiectivam et logicam, secundum quam in terminis ipsius
enuntiabilis non est aliqua repugnantia; et hoc sensu dicitur, possibile
esse mundum fieri antequam existeret, quia non erat disconvenientia
inter praedicatum et subiectum enuntiabilis. Haec potentia seu pos-
sibilitas requiritur in effectionibus causae universalis totius esse, quae
cum sit agens per intellectum, non potest aliquid efficere, nisi illud
respondeat ideae exemplari, quae existit in intellectu operantis: unde
haec possibilitas se tenet ex parte potentiae activae agentis, quod est
causa efficiens simul et exemplaris (1). Quandoque possibilitas indicat
potentiam subiectivam et realem, quae proprie dicitur potentia, et tunc
includit reale aliquod subiectum, quod determinari possit aliquo actu
ad novum quoddam compositum efficiendum; et cum huiusmodi pos-
sibilitas se teneat ex parte potentiae passivae, quae in subiecto est,
sic ipsa necessario praere debet actionem illius agentis, quod operatur
solummodo movendo et mutando.

Oppon. 4.º Deus mundum condidit per potentiam activam.
Atqui potentia activa definitur a Philosopho: Principium transmutandi

(1) Cf. S. THOM. I p. q. 44, a. 3.

aliud in quantum est aliud. Ergo mundus productus est a Deo per transmutationem, et non per creationem.

Resp. Dist. mai. Deus mundum condidit per potentiam activam, quae identificatur cum sua essentia et operatione, *Conc.* Quae realiter distinguitur a divina essentia et operatione, *Neg. Contradist. min.* Definitio illa Philosophi respicit potentiam activam causae primae et universalis, *Neg.* Respicit potentiam activam agentium particularium, *Conc.* et *Neg. cons.*

Explico. Duplex distinguenda est potentia activa: alia quae ab actione sua realiter distinguitur; et haec invenitur in agentibus naturalibus, quae non efficiunt totum esse rei; ideoque aliquid eius praesupponunt, idest subiectum ad quod eorum actio terminatur, et a quo dependet: alia est potentia activa, quae cum actione sua identificatur, et haec potentia quae pertinet ad ens simplicissimum, quod est ipsum esse per se subsistens, fertur ad totam rei substantiam quam producit per creationem; ideoque non indiget subiecto praeiacente in quod operatio feratur et a quo dependeat, cum sit mera activitas, quae a nulla re sibi extranea in agendo dependere potest.

Oppon. 5.º Quaelibet potentia activa praesupponit subiectum. Ergo non potest aliquid fieri ex nihilo. Assumptum sic probatur. Sicut potentia passiva realis concipi nequit sine potentia activa, ita vicissim. Atqui si ita res habet, nulla potentia activa potest agere independentem a subiecto. Ergo quaelibet potentia activa praesupponit subiectum.

Resp. Neg. paritatem. Ratio autem disparitatis exinde repetenda est, quod potentia passiva realis essentialiter dicit ordinem et relationem ad potentiam activam, quia in definitione potentiae ingreditur actus. Verum potentia activa quandoque dicit ordinem ad effectum, quandoque ad potentiam passivam, quia actus vel actio potest esse, vel aliquid absolutum, vel aliquid relativum. In primo casu actus est irreceptus et per se subsistens, ideoque dicit perfectionem infinitam; in secundo casu actus est receptus in subiecto ad cuius capacitatem coarctatur, ideoque est actus finitae et limitatae perfectionis.

Oppon. 6.º In creatione datur mutatio, quia res quae creatur non se habet similiter nunc et prius. Atqui mutatio non habetur sine subiecto praeiacente. Ergo creatio non fit ex nihilo.

Resp. Dist. mai. In creatione habetur mutatio improprie dicta, *Conc.* Habetur mutatio proprie dicta, *Neg. Contradist. min.*

Explico. Cum mutatio sit transitus rei ex uno statu in alium, ad habendam veram mutationem requiritur, ut sit aliquid idem commune utrique mutationis termino. Si enim termini mutationis oppositi in nullo eodem convenirent, mutatio non posset dici transitus ex uno in alterum. Verum quandoque contingit, ut utrique mutationis termino sit unum commune subiectum actu existens, et tunc

proprie est motus, sicut accidit in alteratione, in augmento et diminutione, et in loci mutatione. Quandoque vero est idem commune subiectum utrique termino, non quidem ens actu, sed ens in potentia tantum, sicut accidit in generatione et corruptione. Iam vero in creatione deest hoc subiectum commune utrique termino sive sit ens actu, sive sit ens potentia, quia creatio est productio rei ex nihilo. Nihilominus creatio participat aliquid de mutatione, ideoque potest lato quodam sensu vocari mutatio, idest per quamdam similitudinem, quatenus res quae non erat, incipit esse, et dicitur a S. Thoma mutatio secundum modum intelligendi, cum significetur ut quaedam mutatio inter duos terminos existens. En quomodo rem declarat S. Bonaventura: « Fieri ex nihilo habet esse post nihil, et ita potest non esse: ergo aliquo modo se habet nunc, quomodo non se habebat prius; et ideo mutatio ponitur per productionem de nihilo » (1).

Oppon. 7.º Id quod exit de potentia in actum vere mutatur. Atqui in creatione res exit de potentia in actum. Ergo datur vera mutatio, ideoque res non fit ex nihilo.

Resp. Dist. mai. Id quod exit de potentia passiva in actum mutatur, *Conc.* Quod exit de potentia activa in actum mutatur, *Neg. Contradist. min.* et *Neg. cons.* Siquidem subiectum mutationis, quod requiritur ad proprie dictam mutationem, est potentia passiva, non autem potentia activa.

Oppon. 8.º Si ponitur productio rei ex nihilo, vel inter esse et non esse mundi, est aliquod instans medium vel non. Atqui neutrum dici potest, quia, si primum, erit aliquod instans in quo mundus neque est neque non est; si secundum, mundus eodem instanti erit et non erit, quod utrumque repugnat. Ergo repugnat productio rei ex nihilo.

Resp. Dist. mai. Posita effectione mundi ex nihilo, inter esse et non esse mundi erit aliquod instans imaginarium, *Conc.* Erit aliquod instans reale, *Neg. Contradist. min.* et *Neg. cons.*

Explico. Cum instantia sint partes temporis seu durationis entis successivi, evidens est, tempus et instantia realiter non incipere nisi cum ipso ente cuius sunt accidentia, ideoque inter esse et non esse mundi non est aliquod instans reale. Verum licet ante mundum non fuit instans aliquod reale, tamen fuit aliquod tempus imaginarium, in quo possibile est imaginari aliquod instans in quo ultimo fuit non ens. Nec oportet ut inter ista duo instantia sit tempus medium, cum tempus verum et tempus imaginarium non continentur (2).

Oppon. 9.º In Deo non est idea materiae primae. Atqui si ita est, materia prima non potest ab ipso produci, sed praesupponitur rerum molitioni. Ergo mundus non fit ex nihilo.

(1) S. BONAVENT. 2 *Sent.* Dist. 1, p. 1, a. 3, q. 1 ad arg.

(2) Cf. S. THOM. *QQ. DD. De pot.* q. 3, a. 1 ad 10.

Resp. Dist. mai. In Deo non est idea materiae primae, si materia prima sumitur absolute, *Conc.* Si materia prima consideratur per ordinem ad formam, *Neg. Contradist. min. et Neg. cons.*

Explico. Id quod proprie creatur non est neque materia neque forma, sed compositum. Deus enim operatur per formas in eius intellectu existentes, et ideo sicut non habet ideam materiae separatae a forma, sic creare nequit materiam sine forma, sed creat materiam formatam, idest compositum subsistens, cuius proprie ideam habet: « Proprie loquendo, ait Aquinas, materia non habet ideam, sed compositum, cum idea sit forma factiva. Potest tamen dici, esse aliquam ideam materiae, secundum quod materia aliquo modo divinam essentiam imitatur » (1).

Oppon. 10.º Fieri et *factum esse* rei distinguuntur, cum fieri sit via ad esse. Atqui si fieri distinguitur a facto esse, omnis effectio praesupponit subiectum aliquod. Ergo non datur creatio.

Resp. Dist. mai. Fieri et factum esse rei distinguuntur, sive realiter, sive secundum rationem, *Conc.* Semper distinguuntur realiter, *Neg. Contradist. min. et Neg. cons.* Siquidem fieri et factum esse rei realiter distinguuntur solummodo in illis effectioibus, quae fiunt per motum et successionem; minime vero in illis quae fiunt sine successione, sive fiant per mutationem late dictam, ut est creatio, sive fiant per mutationem proprie dictam, ut est generatio substantialis. Nos autem has effectiones, quae non cadunt sub conspectum oculorum, concipimus ad modum effectioinum successivarum, quas sensibus apprehendimus, ideoque ponimus distinctionem inter fieri et factum esse rei, cum distinctio revera non sit.

Oppon. 11.º Actio Dei producentis res mundanas transit ab agente in passum. Atqui omnis actio transiens praesupponit subiectum. Ergo non datur productio rei ex nihilo.

Resp. Dist. mai. Actio Dei transit ab agente in passum, quatenus ipsa remanens in Deo, quocum identificatur, efficit extra Deum totam substantiam passi, *Conc.* Quatenus sit aliquid egrediens ex agente in passum, et medium inter utrumque, *Neg. Contradist. min.*

Explico. Operatio seu actio non dicitur univoce de universali rerum principio et de causis particularibus, ideoque actio causarum naturalium, quae in agendo praesupponunt subiectum quod excipiat talem actionem, dicitur formaliter transiens. Contra actio Dei, qui est principium totius esse, non praesupponit aliquod subiectum, ideoque dicitur solummodo virtualiter transiens. Unde in agentibus particularibus actio est aliquid exiens ex agente in passum et medium inter utrumque. In Deo est ipsa divina essentia quatenus aliis est principium essendi.

(1) QQ. DD. De pot. loc. cit. ad 13.

Oppon. 12.º Ex ente unius generis non potest fieri ens alterius generis, sicut ex figura non potest fieri color. Atqui maior est distantia inter ens et non ens. Ergo non potest fieri aliquid ex nihilo.

Resp. Dist. mai. Ex ente unius generis non potest fieri ens alterius generis, quia deest oppositio, quae necessaria est inter duos terminos mutationis, *Conc.* Non potest fieri propter distantiam unius termini ab alio, *Neg. Conc. min. et Neg. cons.* Siquidem ad hoc ut habeatur mutatio unius termini in alterum, forma per quam constituitur terminus *a quo*, debet esse opposita formae per quam constituitur terminus *ad quem*, et haec oppositio non habetur inter figuram et colorem, sicut habetur inter albedinem et nigredinem: « Ex nihilo, ait Aquinas, dicitur aliquid fieri sicut ex opposito secundum unum sensum superius expositum. Nec tamen oportet, quod ex ente unius generis fiat ens alterius generis, sicut ex colore et figura: ens enim et non ens non possunt esse simul: color autem et figura simul esse possunt. Id autem ex quo aliquid fit, debet esse incontingens ei quod fit, quod non contingat simul esse » (1).

SCHOLION. Utrum creatio sit actio solius Dei (2). Philosophi, qui erraverunt circa naturam actionis creativae, in duos oppositos errores concesserunt. Quidam enim falso admodum supponentes, omnem actionem fieri cum motu et mutatione, negaverunt, Deum mundum condidisse ex nihilo. Alii ex adverso creationem propugnantes, actionem creatricem attribuerunt non solum causae universali et primo rerum principio, sed etiam causis particularibus, nempe creaturis. De primis iam satis disputatum a nobis est; nunc pauca dicemus de secundis.

En quomodo secundum hunc errorem exponit S. Thomas: « Quorundam philosophorum fuit positio, quod Deus creavit creaturas inferiores mediantibus superioribus, et movebantur ad hoc opinandum propter hoc quod credebant, quod ab uno simplici non posset immediate nisi unum provenire, et illo mediante ex uno primo multitudo procedebat. Hoc autem dicebant ac si Deus ageret per necessitatem naturae, per quem modum ex uno simplici non fit nisi unum. Nos autem ponimus, quod a Deo procedunt res per modum scientiae et intellectus, secundum quem modum nihil prohibet, ab uno primo et simplici Deo multitudinem immediate provenire, secundum quod sua sapientia continet universa. Et ideo secundum fidem catholicam ponimus, quod omnes substantias spirituales et materiam corporalium Deus immediate creavit, haereticum reputantes, si dicatur per An-

(1) QQ. DD. De pot. loc. cit. ad 15.

(2) S. Thomas de hac re agit, I p. q. 45, a. 5; *Contra gent.* lib. II, cap. XXI; QQ. DD. De pot. q. 3, a. 4.

gelum vel aliquam creaturam aliquid esse creatum. Unde Damascenus dicit (lib. II, *Orth. fidei*, cap. II): *Quicumque dixerit, Angelum aliquid creare, anathema sit* » (1).

Duplex quaestio. Cum creatio importet potentiam mere activam, qua res in esse producuntur, evidens omnino est, ipsam neque praesupponere ante se materiam praesistentem, neque priorem aliquam causam agentem, ideoque ad creaturam nullo pacto pertinere posse. Quare creatio sic stricte sumpta, est essentialiter operatio propria Dei, qui est causa universalis et primum rerum principium; nam solummodo primum rerum principium potest esse in agendo independens a qualibet causa materiali praesistente, et a quolibet priori agente. Unde in hoc sensu esset aperta contradictio attribuere alicui creaturae virtutem creatricem; siquidem creatura esset et non esset primum rerum principium; et consequenter posse creare propria virtute fronte adversa pugnat cum conceptu creaturae.

Verum supposita evidenti repugnantia alicuius creaturae propria et nativa virtute creantis, alia hic agitari solet quaestio, nimirum an a Deo possit communicari alicui creaturae virtus creandi, ita ut aliqua res a Deo creata non per virtutem propriam et naturalem, sed per virtutem a Creatore ipsi communicatam possit aliam rem creare. Cum autem actio attribui possit alicui agenti vel tamquam causae principali vel tamquam causae instrumentali, inde est quod duo in controversiam hac super re vocari soleant; nimirum, 1) An virtus creandi possit a Deo communicari alicui creaturae, ita ut ipsa tamquam causa principalis aliquid creet. 2) An saltem creatura possit a Deo adhiberi ut causa ministerialis seu instrumentalis in condenda aliqua re ex nihilo.

Virtus creandi non potest communicari creaturis. In hac doctrina asserenda communiter concordantes sunt omnes theologi, eamque multiplici argumentorum genere demonstrat Doctor Angelicus in locis paulo ante a nobis citatis. Siquidem ad veri nominis creationem habendam requiritur virtus infinita, quae agat toto suo esse, et non per esse determinatum ad capacitatem alicuius subiecti, et ad aliquam speciem. Iam vero nulli creaturae communicari potest virtus infinita, quia virtus recepta proportionatur capacitati illius subiecti, quod illam recipit. Accedit quod actio creaturae est essentialiter accidens, quod necessario recipi debet in aliquo subiecto ad hoc ut effectum producat; ideoque creatura non potest aliquid efficere, nisi per transmutationem praeiacentis materiae, quod e diametro opponitur actioni creativae. Unde creatio requirit necessario virtutem quae sit identificata cum essentia agentis, et quae sit actus purus ab ipsa actione minime distinctus. Hanc duplicem rationem ductam ex

(1) *QQ. DD. De pot.* q. 3, a. 4.

virtute agendi in se considerata, et ab ipsa actione, sic exponit S. Thomas: « Secunda ratio est quia hoc modo factum agitur, quo faciens agit. Agens autem agit secundum quod actu est; unde id solum se toto agit, quod totum actu est, quod non est nisi actus infiniti, qui est actus primus; unde et rem agere secundum totam eius substantiam solius infinitae virtutis est. Tertia ratio est, quia, cum accidens oporteat esse in subiecto, subiectum autem actionis sit recipiens actionem, illud solum, faciendo aliquid, recipientem materiam non requirit, cuius actio non est accidens, sed ipsa substantia sua, quod solius Dei est, et ideo solius eius est creare » (1).

Hoc idem effici potest, considerando creationem ex parte effectus. Etenim ordo effectuum debet respondere ordini causarum, ideoque quo effectus universalior est, eo universalior sibi causam vindicat. Iam vero inter omnes effectus, universalissimus est ipsum esse. Ergo huiusmodi effectus est proprius primae et universalissimae causae, quae est Deus; et ideo creare, id est producere esse absolute, non in quantum est hoc vel tale esse, est actio propria et solius Dei. S. Thomas propositam rationem sic enucleat: « Effectus suis causis proportionabiliter respondent, ut scilicet effectus in actu causis actualibus attribuamus, et effectus in potentia causis, quae sunt in potentia; et similiter effectus particulares causis particularibus, universalibus vero universales. Esse autem est causatum primum, quod ex ratione suae communitatis apparet. Causa igitur propria essendi est agens primum et universale, quod Deus est; alia vero agentia non sunt causae essendi simpliciter, sed causae essendi hoc, ut hominem vel album: esse autem simpliciter per creationem causatur, quae nihil praesupponit, quia non potest aliquid praesistere, quod sit extra ens simpliciter: per alias autem factiones fit hoc ens vel tale, nam ex ente praesistente fit hoc ens vel tale. Ergo creatio est propria actio Dei » (2).

Creaturae non possunt concurrere ad creationem ut causae instrumentales. Circa hanc secundam quaestionem non omnes theologi concordantes sunt. Siquidem Magister Sententiarum, uti testis est S. Thomas, docet, potuisse communicari creaturae ut per eius ministerium Deus aliquid crearet, id est creaturam posse assumi a Deo et elevari ad hoc ut sit causa instrumentalis creationis (3). Huic sententiae adstipulati sunt Durandus et quidam alii. Verum S. Thomas contra Magistrum et alios, qui Magistro subscribunt, diserte docet, creaturam non posse a Deo elevari ad hoc ut sit causa instrumentalis creationis. En verba S. Doctoris: « Magister in 4 *Sen*

(1) *QQ. DD. De pot.* loc. cit.

(2) *Contra gent.* lib. II, cap. XXI, n. 3.

(3) Cf. *MAGIST. Sent.* lib. IV, Dist. 5.

tentiarum ponit hoc esse communicabile creaturae non quidem ut propria virtute creet quasi auctoritate, sed ministerio quasi instrumentum. Sed diligenter consideranti apparet, hoc esse impossibile. Nam actio alicuius, etiamsi sit eius ut instrumenti, oportet ut ab eius potentia egrediatur. Cum autem omnis creaturae potentia sit finita, impossibile est quod aliqua creatura ad creationem operetur etiam quasi instrumentum; nam creatio infinitam virtutem requirit in potentia a qua egreditur » (1). Nimirum actio creativa requirit infinitam virtutem in potentia a qua egreditur. Sed actio cuiuslibet creaturae, etiamsi agat ut instrumentum, egreditur a virtute finita. Ergo creatura non potest agere ut instrumentum creationis. Hoc idem confirmatur ex propria ratione agentis instrumentalis, quod non agit nisi per motum. Sed in creatione non datur motus. Ergo ad creandum non potest adhiberi causa secunda ut instrumentum. Haec ratio sic exponitur a S. Thoma: « Instrumentum nunquam adhibetur nisi ad causandum aliquid per viam motus. Est enim ratio instrumenti quod sit movens motum: creatio autem non est motus. Nulla igitur substantia praeter Deum potest aliquid creare » (2).

QUAESTIO III.

De antiquitate mundi seu de principio durationis rerum creatarum.

CONTINUATIO RERUM. De origine mundi disserentes probavimus, mundum quoad totam suam substantiam conditum fuisse a Deo tamquam a primo et universali rerum omnium principio. Hoc pacto verum conceptum creationis, idest productionis rei ex nihilo, exposuimus et ab insectationibus incredulorum vindicavimus. Nunc ad complementum tractationis, quae versatur circa processionem creaturarum a Deo, aliquid dicendum superest de antiquitate et duratione mundi. Qua in re tria in controversiam vocari possunt. 1) An detur necessitas aeternae creationis. 2) An aeterna creatio possibilis sit. 3) An mundus a Deo conditus fuit in tempore.

(1) *QQ. DD. De pot. q. 3, a. 4; cf. 1 p. q. 45, a. 5.*

(2) *Contra gent. lib. II, cap. XXI, n. 3; cf. quae diximus de causa instrumentali, vol. I, pag. 638.*

ARTICULUS I.

AN MUNDUS NECESSARIO CREATUS FUIT AB AETERNO (I).

QUAESTIO DETERMINATUR. Quaestio haec, quae versatur circa antiquitatem et durationem mundi, arctam naturalemque cognitionem habet cum doctrina, quae explicat naturam actionis, qua Deus creaturas ex nihilo condidit. Siquidem si Deus in rebus efficiendis operatus est necessitate naturae, consequenter asserendum est, Deum mundum condidisse ab aeterno, cum fuerit causa semper in actu, et effectus procedit a causa naturaliter agente, secundum modum suae formae. Quod si Deus sit principium et causa rerum per intellectum et voluntatem, tunc effectus procedit ab eo secundum formam praconceptam et definitam, et consequenter licet Deus ab aeterno fuit causa semper in actu, tamen non necessario sequutus est effectus, cum integrum ei fuerit producere vel non producere effectum, et a fortiori producere illum in tali vel tali differentia temporis. Unde philosophi, qui necessitatem aeternae creationis propugnaverunt, ex eo moti fuerunt, quod non rite intellexerint, creaturas processisse a Deo per arbitrium voluntatis, et non necessitate naturae.

Placita philosophorum. Mundi aeternitatem propugnavit Aristoteles, qui exinde ipsam demonstrare aggressus est, quod putaverit, tempus et motum non potuisse incipere. Sententiam Aristotelis de necessitate aeternae creationis revocavit, teste S. Methodio, Origenes, eandemque tuiti sunt Proclus, plurimique alii Neoplatonici. Philipponus in opere *De aeternitate mundi* recensuit copioseque refutavit duodeviginti argumenta Procli. Huic errori adstipulati etiam sunt Averrois, Avicenna, et alii philosophi Arabes mediae aetatis. Ad recentes, quod attinet aeternam necessariamque creationem, docuerunt Robinetus, Saissetus, et in primis Cousinus, qui ex libris Philosophi et Procli fere omnia argumenta transtulerunt, illud praesertim obii-cientes, quod Deus utpote perfectissimus, ab aeterno et necessario est causa in actu; a causa vero quae ab aeterno et necessario est in actu, effectus necessario et ab aeterno prodire debet.

Omnes veterum sententias de mundi duratione sic accurate complexus est S. Thomas: « Respondeo dicendum quod circa hanc quaestionem est triplex positio philosophorum, qui dixerunt, quod non solum Deus est ab aeterno, sed etiam aliae res, sed differenter: quia quidam ante Aristotelem posuerunt quod mundus est generabilis et

(1) De hac quaestione disserit S. THOMAS, 1 p. q. 46, a. 1; *Contra gent. lib. II, cap. XXXI et seq; QQ. DD. De pot. q. 3, a. 17.*